

Katarzyna Wałęcka-Matyja

Polimorficzny obraz struktury rodziny w świetle współczesnej literatury psychologicznej

Acta Universitatis Lodzensis. Folia Psychologica 13, 29-40

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KATARZYNA WAŁĘCKA-MATYJA

Zakład Psychologii Rodziny i Rozwoju Człowieka
Instytut Psychologii UŁ

POLIMORFICZNY OBRAZ STRUKTURY RODZINY W ŚWIETLE WSPÓŁCZESNEJ LITERATURY PSYCHOLOGICZNEJ

RODZINA W ZESPOLE NAUK

Refleksja humanistyczna od zarania dziejów obejmowała instytucję rodziny, której problematyka znajdowała się zawsze w centrum zainteresowań wszelkich systemów religijnych, filozoficznych, etycznych, prawnych. Rodzina tworzy bowiem najbardziej podstawową rzeczywistość człowieka.

Uzasadnienie dla powyższej tezy może stanowić fakt, iż nieuchronność doświadczeń rodzinnych zakłada, że są one udziałem każdego człowieka, poza wyjątkami, którymi są dzieci osierocone i wychowywane w domach dziecka. Ponadto współcześnie „rodzina pochodzenia” (macierzysta, generacyjna) zajmuje się i wychowuje dzieci bardzo długo, bowiem od momentu urodzenia do ok. 20 lat, z tendencją do wydłużania się tego czasu, odgrywając ważną rolę we wszystkich fazach ich rozwoju. Po osiągnięciu dojrzałości psychicznej oraz niezależności finansowej młode pokolenie opuszcza dom rodzinny, często zakładając swoją „rodzinę prokreacyjną” (nuklearną, rozwojową)¹.

Zaznacza się jednak, że przez cały cykl życia jednostka jest uwikłana w sieć stosunków pokrewieństwa i powinowactwa z osobami tworzącymi tzw. „rodzinę rozszerzoną”² (Przetacznik-Gierowska, Włodarski, 2002).

M. Tyszkowa (1990, s. 5) uważa, że „psychologiczna problematyka rodziny obejmuje bogaty zestaw zagadnień, w tym przede wszystkim problematy-

¹ „Rodzina nuklearna” (*nuclear family*) tworzona jest przez męża, żonę, czasami może występować tylko jeden rodzic oraz ich własne dzieci (jedno lub dwoje) (Zych, 2001).

² „Rodzina rozszerzona” stanowi związek rodzin nuklearnych, będących w częściowej zależności od siebie. Nie występuje tu hierarchiczna struktura autorytetu. Członkowie tego typu rodzin wymieniają między sobą usługi, czym różnią się od członków wyizolowanej rodziny nuklearnej (Tobiasz-Adamczyk, 2000).

kę interakcji i stosunków wzajemnych między jednostkami tworzącymi rodzinę oraz ich uwarunkowań, form i treści, a także oddziaływanie na funkcjonowanie i rozwój tworzących rodzinę jednostek [...]”.

Aktualnie precyzyjne określenie pojęcia „rodzina” stanowi permanentne, intelektualne wyzwanie dla przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. Definicja rodziny powinna bowiem uwzględniać różnorodne formy życia rodzinnego, występujące w różnych społeczeństwach, kulturach i okresach historii, obejmować wszystkie typy rodzin i podkreślać ważne funkcje, jakie powinna spełniać (B r a g i e l, 1998).

Tradycyjne ujęcie rodziny określa ją jako grupę osób połączonych ze sobą więzią formalną (małżeństwa, pokrewieństwa, powinowactwa lub adopcji). W porównaniu z innymi zbiorowościami społecznymi grupę rodzinną wyróżnia intymność stosunków jednoczących jej członków oraz trwałość związków emocjonalnych. Charakterystyczne jest tu występowanie wspólnoty materialnej i mieszkaniowej, a także określonego zespołu funkcji, wynikających zarówno z potrzeb członków rodziny, jak i oczekiwań społeczeństwa (R o s t o w s k a, 2000; T o b i a s z - A d a m c z y k, 2002).

T. R o s t o w s k a (2000) wyróżnia następujące funkcje rodziny: emocjonalno-ekspresyjna, prokreacyjna, seksualna, socjalizacyjna, materialno-ekonomiczna, opiekuńczo-zabezpieczająca, prawno-kontrolna, klasowa, kulturalna, rekreacyjno-towarzyska. Ich realizowanie pozwala rodzinie tworzyć swój indywidualny charakter (R o s t o w s k a, 2000).

Jednak powyższa koncepcja aktualnie podlega zmianom. Coraz więcej można bowiem wyróżnić alternatywnych form życia rodzinnego, takich jak: „single”, samotni rodzice z dzieckiem, związki czy małżeństwa otwarte oraz „dwóch karier” wyznaczone androgynicznością partnerów, komuny, wspólnoty mieszkaniowe czy związki homoseksualne (I z d e b s k a, 2000; S l a n y, 2002; J a n i c k a, 2006)³.

Socjologia ujmuje rodzinę pod kątem struktury społecznej i funkcji pełnionych w społeczeństwie, co znajduje odzwierciedlenie w definicji rodziny zaproponowanej przez Z. Tyszkę. Autor definiuje rodzinę jako: ustrukturalizowany i funkcjonalnie powiązany zbiór jednostek i specyficznych substruktur oraz mikroelementów społecznych tworzących mikrogrupę i zarazem instytucję społeczną, powiązaną wewnątrznie więzią małżeństwa, pokrewieństwa, powinowactwa lub adopcji oraz wypełniających jednocześnie wiele istotnych, zintegrowanych ze sobą funkcji wobec jednostek i społeczeństwa, opierający się na regulatorach występujących w kulturze behawioralnej (T y s z k a, 2001).

Powyższe ujęcie ilustruje zarówno grupowy, jak i instytucjonalny charakter rodziny, wskazując na dynamiczny aspekt rodziny oraz pozwalając odróżnić ustrukturalizowaną grupę rodzinną od zbiorowości krewnych.

³ Więcej informacji na ten temat można znaleźć w artykule I. J a n i c k i e j (2006).

Inne definicje rodziny z zakresu socjologii zwracają uwagę na fakt, iż rodzina stanowi małą grupę społeczną o pierwotnym, naturalnym charakterze, który odnosi się głównie do więzi łączących jej członków, którzy utrzymują ze sobą kontakty cechujące się: wysoką częstotliwością, bliskością, bezpośredniością i intymnością (A d a m s k i, 2002; S z c z e p a ń s k i, 1990).

Etyka i teologia moralna omawiają prawa i obowiązki moralne wynikające ze specyficznej konstytucji rodziny na gruncie teorii powołania osoby w rodzinie, jak też powołania rodziny w kontekście planu Bożego.

Polityka ujmuje rodzinę jako podmiot praw i zarazem przedmiot postanowień legislacyjnych, regulujących stosunek rodziny do instytucji państwowych.

Ekonomia rozpatruje rodzinę pod kątem jej funkcji i podmiotowości w procesach ekonomicznych, np. pracy, produkcji.

Wśród przedstawicieli nauk społecznych panuje zgodność, iż zmiany we wzorcach zapewniania sobie egzystencji ewaluowały wraz ze zmianami organizacji rodziny. Nadal jednak trwa dyskusja, co było pierwsze: zmiana środków i sposobów uzyskiwania materialnych podstaw egzystencji czy zmiana organizacji rodziny (K w a k, 2002).

GRUPA RODZINNA W UJĘCIU SYSTEMOWYM

Aktualnie badania nad procesami i zjawiskami zachodzącymi w rodzinie, oddające ich pełnię i złożoność, wymagają ujęcia systemowego, które współcześnie jest dominujące. Postuluje ono, iż rodzina stanowi system otwarty, czyli „[...] złożoną, zintegrowaną całość, charakteryzującą się zorganizowanymi wzorcami interakcji, które przybierają raczej cyrkularną niż linearną formę”⁴ (M i n u c h i n, 1988b, s. 8).

W ujęciu systemowym rodzina to złożona struktura składająca się ze wzajemnie od siebie zależnych grup osób, które dzielą historię, przeżywają jakiś stopień emocjonalnej więzi i wprowadzają strategie potrzebne indywidualnym członkom i grupie jako całości (B r a u n - G a ł k o w s k a, 2003; R o s t o w s k i, 2003; P l o p a, 2005; H a r w a s - N a p i e r a ł a, 2006; R o s t o w s k a, 2006).

Zgodnie z powyższym rodzina stanowi całość, a zmiany każdego z elementów w tym systemie zależą od wszystkich pozostałych. Sytuacja, w której zmianom ulegają warunki wewnętrzne lub zewnętrzne systemu rodzinnego, zmusza cały system rodzinny do podjęcia działań o charakterze przystosowawczym, umożliwiającym prawidłowe funkcjonowanie.

⁴ Fakt, że oddziaływanie nie ma charakteru linearnego, oznacza, że nie można jednoznacznie wyodrębnić przyczyny i skutku. Cyrkularny charakter oddziaływania określa, że przebiega ono na zasadzie sprzężenia zwrotnego, które może być dodatnie lub ujemne (G r z e s i u k, J a k u b o w s k a, 1995).

W odniesieniu do rodziny, sytuacja powyższa ma miejsce, gdy np. dochodzi do separacji, rozwodu rodziców lub/i adoptowania nowego członka rodziny czy śmierci osoby z bliskiego kręgu rodzinnego. Należy zatem oczekiwać, iż powyższe wydarzenia spowodują głębokie zmiany w funkcjonowaniu pozostałych osób w rodzinie, traktowanej jako całość. Zmiany tego typu są tym większe, im utrata bądź zysk, w sytuacji rozbicia/rekonstrukcji rodziny, dotyczy podsystemu centralnego, jaki stanowią rodzice. Następuje wtedy zachwianie dotychczasowego wzorca zachowań i poszukiwanie nowego, lepiej pasującego do aktualnych warunków (Grzesiuk, Jakubowska, 1995; Minuchin, 1988a; Namysłowska, 1997).

Rodzina jako system definiowana jest najczęściej za pomocą dwóch głównych wymiarów: struktury i funkcji (zadań)⁵.

B. Tobiasz-Adamczyk ujmuje strukturę rodziny jako stałe ramy, rzadko sformalizowane, wewnątrz których przebiega życie i zachowania małżeńsko-rodzinne. Stanowi to system modelowych zachowań zachodzących między członkami rodziny a siłami zewnętrznymi, które na nich oddziałują. Autorka zwraca uwagę na dynamiczny charakter struktury rodziny, która podlega zmianom wraz z rozwojem rodziny.

Do elementów składających się na strukturę rodziny B. Tobiasz-Adamczyk (2002) zalicza:

- formy instytucjonalne tworzące małżeństwo i rządzące nim (wybór partnera, wiek uprawniający do zawarcia związku małżeńskiego, instytucjonalne formy zawarcia małżeństwa i rozwiązania go),
- wiek, pozycję społeczną, zawód rodziców,
- liczbę rodzeństwa, wiek, płeć,
- liczbę pokoleń w rodzinie,
- wzory regulujące współżycie wewnątrz rodziny,
- zasady wyznaczające hierarchię władzy i autorytetu,
- układ wzajemnie powiązanych ról, struktury dziedziczenia majątku, władzy, nazwiska,
- cykle życia rodzinnego.

Według Z. Tyszki strukturę rodziny określa: „liczba i rodzaj pokrewieństwa członków rodziny (liczba dzieci, liczba innych krewnych), układ ich ról i pozycji społecznych, przestrzenne ich usytuowanie, siła i układ więzi instytucjonalnych oraz psychicznych łączących poszczególnych członków rodziny, świadczące o większej lub mniejszej spójności rodziny, podział czynności oraz struktura wewnątrzrodzinnej władzy i autorytetów, łącząca się dość ściśle z układem

⁵ Przez funkcje rodziny Z. Tyszka (2001, s. 45) rozumie „wyspecjalizowane, permanentne działania i współdziałania członków rodziny wynikające z bardziej lub mniej uświadomianych sobie przez nich zadań, podejmowanych w ramach wyznaczonych przez obowiązujące wzory, a prowadzących do określonych efektów głównych i pobocznych”.

pozycji społecznych, a także wewnątrzrodzinny rozkład miłości i względów oraz sieć wewnątrzrodzinnej komunikacji” (Tyszkowa, 2001, s. 44).

Bazując na powyższym rozumieniu struktury rodziny, Z. Tyszkowa (2001) wyróżnia trzy układy jej elementów: układ przestrzenny i skład osobowy rodziny, układ ról i pozycji społecznych oraz układ wewnątrzrodzinnych więzi i sieci komunikacji społecznej⁶. Dokonując przeglądu klasyfikacji rodzin, uwzględniono kryteria zawarte w powyższych definicjach.

TYOLOGIA RODZIN W ŚWIETLE LITERATURY PSYCHOLOGICZNEJ

W niniejszym artykule, mając na uwadze wielość kryteriów, w oparciu o które można dokonywać klasyfikacji rodzin, szczególnie skoncentrowano się na przedstawieniu typologii rodzin opartej na kryterium, jakie stanowi struktura rodziny.

Biorąc pod uwagę kompletność struktury N. Han-Ilgiewicz (1995) wyodrębniła następujące typy rodzin: **rodzina pełna**, **rodzina niepełna** (matka niezamężna z dzieckiem), **rodzina zdekompletowana** (wskutek śmierci matki lub ojca), **rodzina rozbita** (opuszczona przez matkę lub ojca) oraz **rodzina zrekonstruowana** (w skład której wchodzi ojczym lub macocha albo też adoptowane dziecko).

W polskiej literaturze naukowej, obejmującej problematykę rodziny, dominuje pogląd, że normę społeczną stanowi **rodzina pełna**, która jest modelem rodziny opartym na nierozzerwalnym związku małżeńskim, składającym się z rodziców i dzieci (Marynowicz-Hetka, 1980).

Brak pełnego składu osobowego rodziny związany jest z problemem tzw. **niekompletności struktury rodziny**. Terminy proponowane przez badaczy do określenia innej niż pełnej struktury rodzinnej wskazują na trudności w funkcjonowaniu tych rodzin, np. rodziny rozbite, rodziny dysfunkcyjne, rodziny z nieobecny ojcem czy macierzyństwo kobiet niezamężnych.

M. Tyszkowa stosuje termin **rodzina niepełna** jako przeciwieństwo terminu **rodzina pełna**. Rozumie przez to rodzinę, w której jedno z rodziców zajmuje się gospodarstwem domowym i wychowywaniem dzieci (Tyszkowa, 1974).

Wielu badaczy zjawisk rodzinnych (Symonowska, 2000) używa pojęcia **rodzina zdekompletowana**. Wyróżniane są dwa typy tego rodzaju rodzin: **niekompletne**, czyli takie, które nigdy nie były pełne, np. rodziny niezamężnych matek, oraz **zdekompletowane**, czyli rodziny, których kompletność uległa zniszczeniu z różnych przyczyn, np. rozwód, separacja czy śmierć. Podkreśla, iż

⁶ Charakterystyka układów wymienionych elementów struktury rodziny wykracza poza ramy niniejszej pracy. Informacje dotyczące tego zagadnienia można znaleźć w książce Z. Tyszkowa (2001).

brak pełności rodziny może odnosić się zarówno do nieobecności rodziców, jak i dzieci.

Zwracając uwagę na przyczynę nieobecności jednego z rodziców w rodzinie, E. Kozdrowicz i T. Pilch (1984) wśród rodzin niepełnych wyróżnili:

- **rodziny osierocone na skutek śmierci jednego z rodziców,**
- **rodziny rozbite na skutek rozwodu lub porzucenia rodziny,**
- **rodziny samotnych, niezamężnych matek z dzieckiem,**
- **rodziny niepełne czasowo** (określone ze względu na: charakter pracy rodzica, pobyt w zakładzie karnym, dłuższe leczenie w szpitalu oraz dłuższy pobyt za granicą).

Termin **rodzina niepełna** bywa używany także na określenie rodzin, w których brak jest obojga rodziców i dzieci wychowywane są przez starsze rodzeństwo, dziadków lub krewnych, oraz rodziny z obojgiem rodziców, w których jedno z rodziców z powodu pracy zawodowej poza miejscem zamieszkania (np. marynarz) lub choroby nie spełnia obowiązków wynikających z ról rodzinnych (Czapiga, 1994).

W literaturze przedmiotu można również spotkać określenie **rodzina dysfunkcyjna**. Pojęcie dysfunkcji odnosi się tu do konsekwencji działania społecznego, która powoduje osłabienie adaptacyjnych mechanizmów systemu społecznego lub utrudnia realizację pewnych wartości i potrzeb. Przez określenie rodziny jako dysfunkcyjnej rozumie się fakt jej zdeorganizowania. Czynniki przyczyniającymi się do tego stanu są m.in. rozbita rodzina usankcjonowane prawnie (rozwód) oraz niezalegalizowane – spontaniczna separacja rodziców (mieszkają razem lub osobno), śmierć jednego ze współmałżonków (przy założeniu, że tylko w określonych warunkach może być to czynnik powodujący dezorganizację życia rodzinnego), w tym samobójstwa i inne (Jodłowska, 1999).

Według L. Dyczewskiego **rodziny zdeorganizowane** to takie, w których występują obiektywne zaburzenia struktury rodziny, czyli rodziny niepełne. L. Dyczewski określa tę kategorię rodzin następująco: „jeden rodzic z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu” (Dyczewski, 1994, s. 163).

Współcześnie można zaobserwować tendencję do stosowania określeń rodziny niepełnej niemających negatywnych konotacji czy wyraźnego aspektu moralnego, a jedynie będących porządkującym kryterium społecznym omawianego zjawiska, np. rodziny z jednym rodzicem. Chodzi o wywołanie zmiany w społecznym myśleniu, które typ rodziny niepełnej często utożsamia z odchyleniem od normy, zaburzeniem. Wskazanie na fakt, iż wraz ze zmianami w makrostrukturze społeczeństwa zachodzą zmiany w jego mikrostrukturze, powoduje różnorodne konsekwencje, np. w postaci nowych form stylu życia rodzinnego, może przeciwdziałać stygmatyzacji rodzin niepełnych i poprawiać ich społeczne funkcjonowanie.

Analizując zjawisko **rodzin zrekonstruowanych**, zauważa się, iż przypominają one rodziny pełne, gdyż opierają się na związku pary dorosłych ludzi, którzy wspólnie prowadzą gospodarstwo domowe i często wychowują dzieci. Na tym jednak kończy się zewnętrzne podobieństwo.

Swoją strukturą rodzina zrekonstruowana przypomina najbardziej rodzinę zastępczą. W obydwu przypadkach jest przynajmniej jedna osoba dorosła, która nie uczestniczyła w rozwoju dziecka od początku. Istotną różnicą dotyczy także faktu, iż dziecko w rodzinie zastępczej nawiązuje i buduje kontakt równocześnie z obydwójkiem dorosłych. Ponadto rodzice zastępczy mogą zrzec się władzy oraz obowiązków rodzicielskich i powrócić do statusu pary małżonków, co jest niemożliwe w przypadku rodziny zrekonstruowanej (D o b o s z-S z t u b a, 1989).

W rzeczywistości rodziny zrekonstruowane stanowią odrębną kategorię rodzin. Ich specyfika polega na tym, iż nowy członek bądź członkowie zostają dołączeni do biologicznego, naturalnego systemu rodzinnego. Nowy członek/członkowie rodziny są wybrani przez przynajmniej jednego z członków rodziny i nie są biologicznie spokrewnieni. W przypadku rodzin zrekonstruowanych ta sytuacja dotyczy osoby dorosłej, w innych kategoriach rodzin – zastępczych czy adopcyjnych – będzie to dziecko (L e w a n d o w s k a-W a l t e r, 2006).

W obszarze tego zjawiska społecznej literatura podaje wiele klasyfikacji. Najprostszy podział uwzględnia trzy kryteria: osoba wprowadzana do rodziny (macocha/ojczym), powód rozbitcia poprzedniej rodziny (rozwód/śmierć współmałżonka) oraz posiadanie dzieci (dzieci jednego małżonka lub obydwu). Oczywiście kryteria te można uwzględniać łącznie (K w a k, 2000).

Poniżej omówiono przedstawiane w literaturze próby systematyzacji rodzin zrekonstruowanych, które oprócz funkcji porządkującej umożliwiają lepsze zrozumienie specyfiki tej kategorii rodzin i uchwycenie problemów oraz trudności, które są z nimi związane.

Uwzględniając fakt, iż aktualnie małżeństwa powtórne są tworzone zarówno przez osoby owdowiałe, jak i rozwiedzione, można wyróżnić osiem ich typów. Cztery z nich to tzw. **małżeństwa czyste**, a cztery pozostałe to tzw. **małżeństwa mieszane**.

Typy czyste małżeństw, to rodziny tworzone przez osoby, które pozostały już poprzednio w małżeństwie. Natomiast typy mieszane to rodziny, w których osoby niepozostające uprzednio w małżeństwie łączą się z osobami owdowiałymi lub rozwiedzionymi (K l u z o w a, S l a n y, 1990).

Rozpatrując koloryt emocji i poziom nasilenia kontaktów między członkami nowego i poprzedniego gospodarstwa domowego, wyodrębniono:

- **rodziny współzależne pozytywnie**, charakteryzujące się częstymi kontaktami i wzajemnie pozytywnymi uczuciami,
- **rodziny współzależne negatywnie**, gdzie obserwuje się częste kontakty przy wzajemnych negatywnych uczuciach,

– **rodziny niezależne pozytywnie** cechujące się sporadycznymi kontaktami i pozytywnymi postawami,

– **rodziny niezależne negatywnie**, w których występują sporadyczne kontakty oraz negatywne postawy (Ihinger-Tallman, Pasley, 1987).

Obecność dzieci w rodzinie znacznie komplikuje podział. W najbardziej wyczerpującej typologii J. Sagera i współpracowników wyróżniono 24 typy rodzin zrekonstruowanych, przyjmując za kryteria podziału np.: roztaczanie władzy rodzicielskiej, płeć, były stan cywilny partnera. Jednakże ze względów teoretycznych i praktycznych podział ten jest bezcelowy, bowiem wprowadza zagmatwanie (za: Dobosz-Sztuba, 1989).

M. Ihinger-Tallman i K. Pasley (1987) wyróżniają 9 typów rodzin zrekonstruowanych w zależności od posiadania dzieci, ich stosunku do nowego rodzica oraz miejsca zamieszkania (wspólnie z rodzicami/oddzielnie).

Mniej złożoną klasyfikację proponuje P. Papeornow (1984), wyróżniając jedynie dwa typy rodzin zrekonstruowanych: **proste** i **złożone**. **Prosty system rodziny zrekonstruowanej** tworzony jest przez układ złożony z rodzica biologicznego – dziecko i rodzica przybranego. Natomiast **rodzina złożona** składa się z dwóch podukładów: rodzic – dziecko.

Powyższy podział jest bardzo ogólny i nie uwzględnia istotnych dla badaczy czy terapeutów informacji np. o tym, który z rodziców dochodzi do rodziny, macocha czy ojczym.

Rozpatrując dwa kryteria podziału, jakie stanowią: dzieci z poprzednich związków oraz sytuacja poprzedzająca rekonstrukcję, W. G. Clingempeel wyróżnia: **rodziny rekonstruowane proste**, w których jeden małżonek ma dzieci z poprzedniego związku, oraz **rodziny rekonstruowane złożone**, w których obydwój małżonkowie mają dzieci z poprzednich związków.

Dodatkowym, rozpatrywanym przez autora, kryterium podziału jest sprawowanie opieki nad dzieckiem. W ten sposób utworzył on następujące typy rodzin rekonstruowanych:

1. **rodziny rekonstruowane proste**, w których:

a) kobieta opiekuje się przynajmniej jednym dzieckiem z poprzedniego związku, mężczyzna nie ma dzieci w ogóle, jest rozwodnikiem lub kawalerem,

b) mężczyzna sprawuje opiekę przynajmniej nad jednym dzieckiem z poprzedniego związku, kobieta nie ma dzieci, jest rozwódką lub panną;

2. **rodziny rekonstruowane złożone**, w których oboje partnerzy mają dzieci z poprzednich związków, ale mężczyzna nie może opiekować się swoimi dziećmi (za: Kwak, 2000).

W typologii M. Robinson uwzględniono następujące kryteria różnicujące: czynniki, które doprowadziły do utworzenia rodziny zrekonstruowanej, sytuacja prawna oraz trudności pojawiające się w rodzinie. Na tej podstawie wyróżniono 4 następujące typy rodzin:

1) **rodzina zrekonstruowana, usankcjonowana prawnie** (zawarcie związku małżeńskiego przez osobę wychowującą dziecko z osobą nie będącą jej naturalnym rodzicem),

2) **rodzina zrekonstruowana, ożywiona** (zawarcie nowego związku małżeńskiego przez biologicznego rodzica dziecka po śmierci naturalnego rodzica dziecka),

3) **rodzina zrekonstruowana, ponownie założona** (poprzedzona rozwodem naturalnych rodziców dziecka),

4) **złożona rodzina zrekonstruowana** (obydwoje partnerzy mają dzieci z poprzednich związków).

W ramach trzeciej z wyróżnionych powyżej typów kategorii rodzin zrekonstruowanych M. Robinson wyróżnia trzy podgrupy, ze względu na motyw zawarcia związku:

a) małżeństwo **zawarte z miłości**, gdy w czasie trwania poprzedniego małżeństwa jeden z jego małżonków rozbija swoje małżeństwo, będąc już związany z inną osobą i pragnąc ten układ usankcjonować,

b) małżeństwo utworzone przez **wolny wybór**, przez biologicznego rodzica dziecka po kilku latach po rozwodzie,

c) małżeństwo **zawarte dla wygody**, gdzie wybór partnera jest podyktowany potrzebą opieki nad dziećmi i rodziną (za: Kwak, 2000).

Typologia rodzin zrekonstruowanych zaproponowana przez A. Dobosz-Sztubę (1989) rozróżnia cztery typy: „rodzina zrekonstruowana z macochą, rodzina zrekonstruowana z ojczymem, połączona rodzina zrekonstruowana oraz rodzina zrekonstruowana z własnym dzieckiem/dziećmi”.

W klasyfikacji zaproponowanej przez A. Kwak, opartej na podejściu N. J. Ackermana, jako kryterium różnicujące przyjęto więź emocjonalną łączącą matkę, ojczyma i pasierba. Przyjęto, że wzajemne stosunki między członkami rodziny mają charakter dwustronny i ruchomy, tj. każda strona nawiązuje i odbiera kontakt oraz strony układu mogą dowolnie zwiększać i zmniejszać liczbę interakcji. Stosunki między członkami rodziny cechuje także otwartość na inne układy w rodzinie oraz na ich wpływy. W zrównoważonym układzie rodzinnym pełna liczba interakcji pozostaje względnie taka sama, a pewnego rodzaju ich płynność gwarantuje trwałość rodziny. Na podstawie tej teorii A. Kwak (2000) wyróżniła następujące typy rodzin zrekonstruowanych:

1) „rodziny z pozytywną więzią między członkami”;

2) „rodziny z pozytywną więzią w diadzie mąż – żona oraz matka – dziecko, a słabą w diadzie ojczym – pasierb”. Jest to bardzo zróżnicowana grupa, w której wyróżniono trzy typy funkcjonowania rodzinnego:

a) pozytywna więź między małżonkami, silna diada matka – dziecko, słaba, ale zrównoważona diada ojczym – pasierb,

b) pozytywna więź między małżonkami, silna diada matka – dziecko, nie-zrównoważona (konfliktowa) diada ojczym – pasierb,

c) silna więź między małżonkami, silna więź matka – dziecko, nie zrównoważona (konfliktowa) diada ojcym – pasierb;

3) „rodziny ze słabą więzią w diadzie mąż – żona oraz ojcym – pasierb, a pozytywną w diadzie matka – dziecko”;

4) „rodziny o pozytywnej więzi między małżonkami, a słabej między rodzicami a dziećmi”.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawione powyżej typologie rodzin niepełnych i zrekonstruowanych wskazują, iż w literaturze przedmiotu panuje duża różnorodność pojęć je określających, co w konsekwencji staje się istotnym problemem dla badaczy zajmujących się opisem i wyjaśnianiem funkcjonowania jednostek w tego typu systemach rodzinnych.

Trudności dotyczące zdefiniowania oraz klasyfikacji poszczególnych rodzajów rodzin wiążą się najczęściej z występowaniem zróżnicowania w zakresie wieku poszczególnych członków grupy rodzinnej, zmianami w liczebności członków rodziny, liczby pokoleń w rodzinie, odmiennością stanu cywilnego rodziców i wynikającej z niego sytuacji prawnej dziecka oraz z różnym poziomem zależności członków rodziny od siebie. Ponadto problemy z klasyfikacją omawianych rodzajów rodzin dotyczą także prób uwzględnienia kontekstu całego cyklu życia rodziny i określenia długości samotnego funkcjonowania i/lub wychowywania dzieci.

Rzeczywistą konsekwencją istnienia wielości typów strukturalnych rodzin w Polsce jest także mnogość i złożoność problemów psychospołecznych, wynikających z funkcjonowania w zmieniających się warunkach życia rodzinnego.

Reasumując, typologia rodzin jest jednym z najsłabszych punktów badań nad rodziną, bowiem nie wypływa ona ze szczegółowych badań empirycznych, ale jest tworzona każdorazowo na użytek inaczej formułowanych potrzeb diagnostycznych, przy czym nie zawsze zachowane są te same kryteria podziału.

Podkreśla się, iż tylko polikategorialne spojrzenie na rodzinę umożliwia jej wieloaspektowe ujmowanie z pozycji psychologicznej, co wyraża polimorficzny z natury obraz rodziny.

BIBLIOGRAFIA

- A d a m s k i F. (2002), *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo UJ, Kraków
- B r a u n - G a ł k o w s k a M. (2003), *Psychoprofilaktyka życia rodzinnego*, [w:] I. J a n i c k a, T. R o s t o w s k a (red.), *Psychologia w służbie rodziny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 10–18
- B r a g i e l J. (1998), *Więzi społeczne w rodzinie*, [w:] S. K a w u l a, J. B r a g i e l, A. W. J a n k e (red.), *Pedagogika rodziny*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń, 55–60

- Czapiga A. (1994), *Przyczyny rozbitcia rodziny a warunki życia dzieci i samotnych matek*, [w:] A. Senejko (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Wybrane zagadnienia*, „Prace Psychologiczne”, **XXXVII**, UW, Wrocław, 19–24
- Dobosz-Sztuba A. (1989), *Typy i cechy rodziny zrekonstruowanej*, „Problemy Rodziny”, **1**, 21–26.
- Dyczewski L. (1994), *Rodzina, społeczeństwo, państwo*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin
- Grzesiuk L., Jakubowska U. (1995), *Podejście systemowe*, [w:] L. Grzesiuk (red.), *Psychoterapia. Szkoły, zjawiska, techniki i specyficzne problemy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 60–66
- Han-Ilgiewicz N. (1995), *Pisma, szkice, artykuły, rozprawy*, WSPS, Warszawa
- Harwas-Napierała B. (2006), *Komunikacja interpersonalna i jej kształtowanie jako istotny wymiar jakości życia rodziny*, [w:] T. Rostowska (red.), *Jakość życia rodzinnego. Wybrane zagadnienia*, UG, Gdańsk, 29–42
- Ihinger-Tallman M., Pasley K. (1987), *Remarriage and Stepparenting: Current Research and Theory*, Guilford Press, New York
- Izdebska J. (2000), *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku. Niepokoje i nadzieje*, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok
- Janicka I. (2006), *Alternatywne formy życia rodzinnego a rozwój dziecka*, [w:] T. Rostowska, J. Rostowski (red.), *Wokół wychowania. Rola rodziny i szkoły w procesie socjalizacji dziecka*, WSI, Łódź, 75–82
- Jodłowska M. (1999), *Obraz rodziny w opiniach dzieci z rodzin dysfunkcyjnych*, „Komunikat z badań. Roczniki Socjologii Rodziny”, **XI**, UAM, Poznań, 183–195
- Kluzowa K., Słany K. (1990), *Małżeństwa powtórne w Polsce*, „Studia Demograficzne”, **2**, 31–36
- Kluzowa K. (1990), *Typy, przyczyny powstania i funkcjonowanie małżeństw powtórnych w Polsce*, [w:] M. Ziemska (red.), *Integracja małżeństwa i rodziny, jej podstawy i konsekwencje*, CPBP, Warszawa, 228–244
- Kozdrowicz E., Pilch T. (1984), *Rodzina wielkowiejska matki samotnej jako środowisko wychowawcze*, [w:] Z. Tyszką (red.), *Rodzina a struktura społeczna*, BTN, Bydgoszcz, 163–171
- Kwak A. (2000), *Rodziny rekonstruowane – problemy i zagrożenia*, [w:] E. Milewska, A. Szymanowska (red.), *Rodzice i dzieci. Psychologiczny obraz sytuacji problemowych*, CMPPP MEN, Warszawa, 78–99
- Kwak A. (2002), *Uniwersalność instytucji rodziny i kierunku jej przemian*, [w:] Z. Tyszką (red.), *Studia socjologiczne oraz interdyscyplinarne*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, **XIV**, 9–24
- Lewandowska-Walter A. (2006), *Czy macocha musi być zła? Społeczne spostrzeżenie kobiety pełniącej rolę rodzica w rodzinie zrekonstruowanej*, [w:] T. Rostowska, J. Rostowski (red.), *Wokół wychowania. Rola rodziny i szkoły w procesie socjalizacji dziecka*, WSI, Łódź, 110–118
- Marynowicz-Hetka E. (1980), *Praca socjalno-wychowawcza z rodziną niepełną*, Instytut Wydawniczy: CRZZ, Warszawa
- Minuchin S. (1988a), *Families and Family Therapy*, Harvard University Press, Cambridge
- Minuchin S. (1988b), *Relationships within the family: A systems perspective on development*, [w:] R. Hinde, J. Stevenson-Hinde (eds.), *Relationships within families. Mutual influences*, Clarendon Press, Oxford
- Namysłowska I. (1997), *Terapia rodzin*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Papernow P. (1984), *The Stepfamily Cycle: An Experiential Model of Stepfamily Development*, „Family Relations”, **33**, 355–363

- Płopa M. (2005), *Psychologia rodziny: teoria i badania*, Wydawnictwo EUHE, Elbląg
- Przetacznik-Gierowska M., Włodarski Z. (2002), *Psychologia Wychowawcza*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Rostowska T. (2000), *Co zagraża podstawowym funkcjom rodziny w Polsce?*, „Problemy Rodziny”, 5, 21–24
- Rostowska T. (2006), *Rozwojowe aspekty życia rodzinnego*, [w:] T. Rostowska (red.), *Jakość życia rodzinnego. Wybrane zagadnienia*, UG, Gdańsk, 11–28
- Rostowski J. (2003), *Style przywiązania a kształtowanie się związków interpersonalnych w rodzinie*, [w:] I. Janicka, T. Rostowska (red.), *Psychologia w służbie rodziny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 19–32
- Słany K. (2002), *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Nomos, Kraków
- Szczepański J. (1990), *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa
- Szymanowska A. (2000), *Dziecko w rodzinie niepełnej*, [w:] E. Milewska, A. Szymanowska (red.), *Rodzice i dzieci. Psychologiczny obraz sytuacji problemowych*, CMPPP MEN, Warszawa, 58–78
- Tobiasz-Adamczyk B. (2002), *Wybrane elementy socjologii zdrowia i choroby*, UJ, Kraków
- Tyska Z. (2001), *System metodologiczny wieloaspektowej integralnej analizy życia rodzinnego*, UAM, Poznań
- Tyszkowa M. (1974), *Charakterystyka typowych środowisk wychowawczych: rodzinnego, szkolnego i pozaszkolnego*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 3, 2–7
- Tyszkowa M. (1990), *Rodzina, doświadczenie i rozwój jednostki. Paradygmat teoretyczny badań*, [w:] M. Tyszkowa (red.), *Rodzina a rozwój jednostki*, UAM, Poznań, 6–24
- Zych A. (2001), *Słownik gerontologii społecznej*, Żak, Warszawa

KATARZYNA WAŁĘCKA-MATYJA

THE PICTURE OF POLYMORPHOUS FAMILY STRUCTURE IN THE EYES OF PSYCHOLOGICAL LITERATURE

This article reviews the literature of psychological, to show the richness and diversity of criteria, based on which scholars dealing with issues of family will attempt to define it.

Given the extent of thematic work particularly focused on the presentation of the typology of families, formed on the basis of the structure of the family. The theoretical analysis of the result two main conclusions.

The first relates to the fact that the systematic attempt to diverse groups of family indeed serve as cleanup discussed the phenomenon of social and allow a better understanding of the specificity of the functioning of the categories of families. In addition, allow the capture of the problems and difficulties that are associated with them.

While the second proposal relates to the fact that the multiplicity and diversity found in the literature typology of families, combined with a large number of different terms used to define them is a problem for researchers involved in this issue.

Key words: structure of family, typology of families, family systems.